

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

Факультет педагогіки і психології

Кафедра соціальної роботи та
соціальної педагогіки

**Бакалаврська робота
на тему:
«Соціальна підтримка молоді з досвідом інтернатного виховання в
умовах постінтернатного супроводу»**

Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»
(Спеціальність: 231 Соціальна робота)

ВИКОНАЛА:
студентка групи СР-48
Варваринець Юлія Михайлівна

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
доктор педагогічних наук, професор
Олексюк Наталія Степанівна

РЕЦЕНЗЕНТ:
Голова ТОБФ «Майбутнє сиріт»
Назаренко Андрій Григорович

Робота захищена з оцінкою:
«_____» («_____»)

АНОТАЦІЯ

Варваринець Юлія Михайлівна «Соціальна підтримка молоді з досвідом інтернатного виховання в умовах постінтернатного супроводу». Бакалаврська робота, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, факультет педагогіки і психології, кафедра соціальної роботи та соціальної педагогіки; науковий керівник Олексюк Н.С. Тернопіль, 2026. 53 с.

Мета дослідження: проаналізувати зміст та особливості соціальної підтримки молоді з досвідом інтернатного виховання і обґрунтувати шляхи посилення ефективності її постінтернатного супроводу.

Об'єкт дослідження: постінтернатний супровід молоді з досвідом інтернатного виховання.

Предмет дослідження: соціальна підтримка як інструмент постінтернатного супроводу молоді з досвідом інтернатного виховання.

Теоретична і практична значущість дослідження: розкрито суть поняття «соціальна підтримка молоді з досвідом інтернатного виховання»; схарактеризовано принципи соціальної підтримки молоді; розкрито особливості соціального становища молоді з досвідом інтернатного виховання; проаналізовано роль фахівця із соціальної роботи в організації та реалізації постінтернатного супроводу молоді; досліджено зміст і особливості постінтернатного супроводу молоді з досвідом інтернатного виховання; обґрунтовано шляхи оптимізації постінтернатного супроводу молоді з досвідом інтернатного виховання.

Матеріали дослідження можуть бути використані: фахівцями із соціальної роботи, соціальними педагогами, психологами, працівниками соціальних служб, а також викладачами й студентами відповідних спеціальностей у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: *інституційний догляд, постінтернатний супровід, самотійне життя, інтеграція, молодь з досвідом інтернатного виховання, навички самотійності, соціальна підтримка.*

ANNOTATION

Varvrynets Yuliia Mykhailivna. «Social support of young people with experience of institutional care in the context of post-institutional support» **Bachelor's** thesis, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Faculty of Pedagogy and Psychology, Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activities; supervisor Oleksiuk N.S. Ternopil, 2026. 53 p.

Aim of the research: the purpose of the study is to analyze the content and features of social support for young people with experience of institutional care and to justify ways to increase the effectiveness of their post-institutional support.

Object of research: post-institutional support of young people with experience of institutional care.

Subject of the study: social support as a tool for post-institutional support of young people with experience of institutional care.

Theoretical and practical significance of the research: the essence of the concept of «social support of young people with experience of institutional care» is revealed; the principles of social support for young people are characterized; the peculiarities of the social status of young people with experience in institutional care are revealed; the role of a social work specialist in the organization and implementation of post- institutional support of youth is analyzed; the content and features of post- institutional care of youth with experience institutional care are studied; ways to optimize post- institutional care of young people with experience in institutional care are substantiated.

Research materials can be used by: specialists in social work, social pedagogues, psychologists, social service workers, as well as teachers and students of relevant specialties in the process of professional training.

Key words: institutional care, post-institutional support, independent life, integration, youth with experience in institutional care, independence skills, social support.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДІ З ДОСВІДОМ ІНТЕРНАТНОГО ВИХОВАННЯ.....	9
1.1. Поняття, сутність і принципи соціальної підтримки.....	9
1.2. Молодь з досвідом інтернатного виховання як об'єкт соціальної підтримки.....	11
1.3. Роль фахівця із соціальної роботи в організації та реалізації постінтернатного супроводу молоді.....	14
Висновки до першого розділу.....	17
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДІ У ПРОЦЕСІ ЇЇ ПОСТІНТЕРНАТНОГО СУПРОВОДУ.....	20
2.1. Зміст та організація роботи соціальних служб у системі постінтернатного супроводу молоді.....	20
2.2. Методи і технології соціальної роботи з молоддю з досвідом інтернатного виховання.....	22
2.3. Моніторинг ефективності постінтернатного супроводу та рекомендації з оптимізації соціальної підтримки молоді з досвідом інтернатного виховання в умовах постінтернатного супроводу.....	30
Висновки до другого розділу.....	41
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47
ДОДАТКИ.....	51

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Соціальна адаптація й життєве самовизначення випускників інтернатних закладів є однією з найважливіших проблем вітчизняної системи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки й піклування. Попри наявність державних гарантій, молодь з досвідом інтернатного виховання часто стикається з труднощами інтеграції у суспільство, пошуку житла, працевлаштування та побудови міжособистісних стосунків. Саме тому зростає роль соціальної підтримки, спрямованої на формування у таких молодих людей навичок самостійного життя, життєстійкості, соціальних відповідальності й активності. Дослідження постінтернатного супроводу молоді з досвідом інтернатного виховання має як наукове, так і практичне значення, адже дозволяє вплинути на реалізацію соціальної політики щодо дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки й піклування.

Наукова зацікавленість у розгляді означеної проблеми обумовлена нагальною потребою оптимізації механізмів постінтернатного супроводу та підвищення його результативності. Теоретичні й практичні аспекти соціальної підтримки дітей-сиріт і молоді, позбавленої батьківського піклування, ґрунтовно описані у працях таких науковців, як І. Зверєва, Л. Коваль, А. Капська, О. Безпалько, О. Карпенко, Н. Лавриченко, Л. Кальченко, І. Пєша та інших вітчизняних науковців. Проте зміст соціальної підтримки молоді у процесі її постінтернатного супроводу залишається недостатньо дослідженим, що й визначає актуальність проведення подальших розвідок у цій сфері.

Актуальність нашого дослідження обумовлюється також процесами децентралізації, внаслідок якої громади отримали розширені повноваження у наданні соціальних послуг. За таких умов виникла потреба у розробці новітніх підходів до організації підтримки молоді з досвідом інтернатного

виховання, які враховували б специфіку локального рівня та відповідали сучасним соціальним реаліям.

Актуальність окреслених проблем, необхідність їх осмислення та вирішення зумовили вибір теми бакалаврської роботи: **«Соціальна підтримка молоді з досвідом інтернатного виховання в умовах постінтернатного супроводу».**

Об'єкт дослідження: постінтернатний супровід молоді з досвідом інтернатного виховання.

Предмет дослідження: соціальна підтримка як інструмент постінтернатного супроводу молоді з досвідом інтернатного виховання.

Мета дослідження: проаналізувати теоретичні й методичні аспекти соціальної підтримки молоді з досвідом інтернатного виховання та розробити рекомендації з оптимізації означеного виду соціальної роботи в умовах постінтернатного супроводу.

Завдання дослідження:

1. Схарактеризувати поняття, сутність і принципи соціальної підтримки.
2. Розкрити особливості соціального становища молоді з досвідом інтернатного виховання.
3. Проаналізувати роль фахівця із соціальної роботи в організації та реалізації постінтернатного супроводу молоді.
4. Дослідити зміст і особливості постінтернатної підтримки молоді з досвідом інтернатного виховання.
5. Розробити рекомендації з оптимізації соціальної підтримки молоді з досвідом інтернатного виховання в умовах постінтернатного супроводу.

У процесі дослідження нами було використано **методи:** *теоретичні* – теоретичний та порівняльний аналіз наукової літератури і нормативної документації (для визначення понятійно-категоріального апарату дослідження), синтез й систематизація результатів наукових пошуків (для вивчення вітчизняних практик соціальної (соціально-педагогічної) роботи з дітьми

сиротами); *прогностичні* – для обґрунтування шляхів оптимізації постінтернатного супроводу молоді з досвідом інтернатного виховання.

Теоретична і практична значущість дослідження: розкрито суть поняття «соціальна підтримка молоді з досвідом інтернатного виховання»; схарактеризовано принципи соціальної підтримки молоді; розкрито особливості соціального становища молоді з досвідом інтернатного виховання; проаналізовано роль фахівця із соціальної роботи в організації та реалізації постінтернатного супроводу молоді; досліджено зміст і особливості постінтернатного супроводу молоді з досвідом інтернатного виховання; обґрунтовано шляхи оптимізації постінтернатного супроводу молоді з досвідом інтернатного виховання.

Матеріали дослідження можуть бути використані: фахівцями із соціальної роботи, соціальними педагогами, психологами, працівниками соціальних служб, а також викладачами й студентами відповідних спеціальностей у процесі професійної підготовки.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження представлено в роботах «Проблеми дітей-сиріт в Україні під час війни» під час XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Соціальна робота: виклики сьогодення», (Тернопіль 24-25 квітень 2025); «Постінтернатний супровід дітей-сиріт: проблеми, шляхи оптимізації та перспективи» на II Всеукраїнській науковій конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Стратегії наукового пошуку в соціальній роботі, соціальній педагогіці та соціальній освіті: поліфункціональність ідей» (22-23 листопада 2025); «Підготовка вихованців підліткового віку закладів інституційного догляду України до самостійного життя в суспільстві» на XV Міжнародній науковій конференції «Соціальна робота: виклики сьогодення» (23-24 квітня 2026)

Практичне значення дослідження: можуть бути використані фахівцями із соціальної роботи, працівниками центрів соціальних служб, службами у справах дітей, закладів та установ соціального захисту

населення, благодійних і громадських організацій під час організації та здійснення постінтернатного супроводу молоді з досвідом інтернатного виховання. Дослідженні підходи сприятимуть підвищенню ефективності соціальної підтримки молодих людей на етапі їх переходу до самостійного життя, розвитку навичок та вмінь самостійності та інтеграції в громаду. Викладачі та здобувачі вищої освіти у процесі професійної підготовки, а також під час підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери можуть використовувати ці результати дослідження.

Структура бакалаврської роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків та списку використаних джерел (30 позицій). Загальний обсяг роботи – 53 сторінки, з яких – **41 основного тексту**.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДІ З ДОСВІДОМ ІНТЕРНАТНОГО ВИХОВАННЯ

1.1. Поняття, сутність і принципи соціальної підтримки.

Соціальна підтримка є ключовим аспектом соціальної роботи та одним із провідних напрямів діяльності соціальних працівників. Її мета – надання допомоги людям, сім'ям і соціальним групам, які опинилися у складних життєвих ситуаціях, забезпечуючи базові потреби, відновлюючи їхню здатність до нормального функціонування та сприяючи інтеграції у суспільство.

У межах соціальної роботи цей процес розглядається як складова системи соціального захисту та соціального забезпечення. Сюди входить цілеспрямована та системна діяльність державних і недержавних структур, громадських організацій і фахівців соціальної сфери. Основне завдання полягає у наданні комплексних послуг – соціальних, психологічних, педагогічних, правових і матеріальних – адаптованих до індивідуальних потреб людей з метою досягнення соціальної стабільності. До цієї підтримки входять як короткострокові заходи негайної допомоги, так і тривалі програми супроводу та розвитку [22].

Сутність соціальної підтримки полягає у створенні умов для подолання негативних наслідків таких соціальних ризиків, як бідність, безробіття, інвалідність, соціальне сирітство, наслідки криз і трансформацій у суспільстві. Вона не лише спрямована на компенсацію втрат чи вирішення проблем, а й на стимуляцію внутрішніх та зовнішніх ресурсів людини, розвиток її життєвих компетенцій та самостійності в подоланні викликів.

Соціальна підтримка в соціальній роботі реалізується на кількох рівнях: індивідуальному, сімейному, груповому та громадському. Цей процес

передбачає комплексний підхід, що поєднує профілактичні, корекційні та реабілітаційні заходи, а також тісну взаємодію між різними установами: соціальними службами, освітніми, медичними й правовими закладами.

У теорії соціальної роботи соціальну підтримку доцільно розглядати через такі функції, як забезпечення базових гарантій та прав людини; сприяння пристосуванню особистості до нових соціальних умов; відновлення соціального статусу та втрачених можливостей; попередження виникнення або поглиблення складних життєвих обставин; формування життєвих компетенцій і соціальної активності.

Реалізація соціальної підтримки базується на низці принципів, які визначають її гуманістичну та професійну спрямованість:

- **Принцип гуманізму** акцентує увагу на повазі до гідності людини та визнанні її прав незалежно від обставин.
- **Принцип адресності** орієнтується на конкретні потреби клієнта та його ситуацію.
- **Принцип добровільності** забезпечує обізнану згоду клієнта, тоді як – **Принцип конфіденційності** гарантує захист особистої інформації та дотримання етичних стандартів.

Не менш значущими є **принципи комплексності й системності**, які передбачають поєднання різних форм допомоги та узгодженість дій між учасниками процесу.

- **Принцип доступності** сприяє рівним можливостям у доступі до послуг, тоді як партнерство заохочує двосторонню взаємодію між клієнтом і соціальним працівником

- Важливим є також **принцип активізації**, що допомагає розвивати самостійність і відповідальність одержувачів допомоги [10, стаття 3].

Таким чином, соціальна підтримка становить багатогранний і складний процес. Вона покликана не лише долати складні життєві обставини, але й зміцнювати потенціал особистості, забезпечуючи її активну участь у суспільному житті.

1.2. Молодь з досвідом інтернатного виховання як об'єкт соціальної підтримки.

Молодь з досвідом інтернатного виховання становить особливу соціально-вразливу категорію населення, яка потребує підвищеної уваги з боку системи соціальної роботи. До цієї категорії відносять дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховувалися в інтернатних установах і після досягнення повноліття починають самостійне життя. Відсутність сімейної підтримки й обмежений досвід інтеграції у суспільство визначають характер їхніх потреб і проблем.

Дитина-сирота – це дитина, в якій померли чи загинули батьки, або коли вона набуває такого статусу при живих батьках, які перестали виконувати свої батьківські обов'язки стосовно дитини. Розрізняють два види сирітства – біологічне та соціальне [9]. **Біологічне сирітство** – це коли дитина втрачає внаслідок смерті двох батьків [16, с. 3]. **Соціальне сирітство** зумовлене ухилянням або відстороненням батьків від виконання своїх обов'язків щодо неповнолітньої дитини [17, с. 56]. До соціальних сиріт належать такі категорії дітей: діти-втікачі з деструктивних і благополучних сімей; діти-безхатченки; діти, які зазнали насильства в установах і втекли із них; діти, схильні до життя на вулиці відповідно до психологічних характеристик; діти з девіантною, делінквентною поведінкою, схильні до подорожування, жебрацтва, бродяжництва [6, с. 11]. Даний термін об'єднує навколо себе цілу низку проблемних понять, що характеризують сучасний стан дитинства [14, с. 162]. **Діти, позбавлені батьківського піклування** – це діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та

перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України, в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, а також повномасштабне вторгнення росії в Україну, та безпритульні діти [7]. **Особи із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування** – це особи віком від 18 до 23 років, у яких у віці до 18 років померли або загинули батьки, та особи, які були віднесені до дітей, позбавлених батьківського піклування [7].

На відміну від молоді, яка має постійну підтримку батьків, родичів чи близьких, випускники інтернатних закладів часто змушені розраховувати лише на власні сили або на державні механізми допомоги. Формування усвідомленої самостійності потребує поступового навчання, практичного досвіду й безпечного середовища, де можна помилятися без страху, осуду чи покарання. У системі інтернатного виховання багато рішень за дитину приймали дорослі, тому після виходу із закладу молода людина може розгубитися перед необхідністю самостійно планувати бюджет, шукати роботу, організовувати побут чи відстоювати свої права.

Як об'єкт соціальної підтримки, ця молодь відзначається специфічним поєднанням соціальних, психологічних і побутових труднощів. Тривале перебування в умовах інтернату нерідко формує залежну позицію, брак навичок самостійності, а також низький рівень відповідальності за власне життя. Часто виникають труднощі зі встановленням міжособистісних

контактів, знижена довіра до оточуючих, складнощі з адаптацією до нових соціальних ролей.

Залишивши інтернат, молоді люди стикаються з об'єктивними проблемами, такими як відсутність власного житла, фінансові труднощі, проблеми з працевлаштуванням, недостатній рівень освіти чи професійної кваліфікації, а також незнання своїх прав та механізмів їх захисту. Дефіцит підтримки з боку близького оточення значно ускладнює процес інтеграції в доросле життя та підвищує ризик соціальної дезадаптації.

Окреме місце займають психологічні проблеми молодшої людини пов'язані з перенесеними травматичними досвідами втрати сім'ї, тривалим браком емоційної турботи та індивідуальної уваги у стінах інтернату. Це може проявлятися у підвищеній тривожності, невпевненості у собі, страху перед самотійністю, соціальною ізоляцією чи навіть схильності до девіантної поведінки. Подібні особливості роблять процес соціалізації таких молодих людей складнішим і вимагають втручання кваліфікованих фахівців [29, с. 169].

З огляду на зазначене, молодь з досвідом інтернатного виховання закономірно розглядається як окремий об'єкт соціальної підтримки. Необхідність цілеспрямованих заходів підтримки зумовлена значними соціальними ризиками, потребою в компенсації нестачі життєвих ресурсів і браком природних механізмів допомоги, які зазвичай забезпечує сім'я. Тому підтримка цієї категорії має бути системною, всеосяжною та тривалою.

Суттєву роль у цьому процесі відіграє соціальний працівник. Він проводить оцінку потреб молодшої людини, сприяє формуванню навичок для самотійного життя, координує надання послуг і допомагає в адаптації до соціального середовища. Такий комплексний підхід створює умови для успішної інтеграції даної категорії молоді в суспільство і сприяє реалізації їхнього особистісного потенціалу.

Отже, молодь, яка має досвід інтернатного виховання, потребує ретельно організованої професійної підтримки, спрямованої на подолання

наслідків життя в інституційних умовах і створення можливостей для повноцінного самостійного існування в соціумі.

1.3. Роль фахівця із соціальної роботи в організації та реалізації постінтернатного супроводу молоді.

Постінтернатний супровід молодих людей, які мають досвід виховання в інтернатних закладах, є складним та тривалим процесом, що вимагає професійного підходу та належної координації. Ключову роль у цьому відіграє соціальний працівник, який забезпечує безперервність підтримки після виходу з інтернату та сприяє успішній інтеграції молодої людини у суспільне життя. Фактично він стає для молодої людини тим дорослим, який допомагає структурувати життєвий простір, пояснює складні соціальні механізми простою і зрозумілою мовою та підтримує у період невизначеності.

У своїй роботі соціальний працівник виступає посередником між молодою людиною і соціальним середовищем, допомагаючи їй орієнтуватися у системах доступних послуг, розуміти власні права та обов'язки. Основним завданням *соціально-терапевтичної функції* – зменшити ризики, пов'язані з відсутністю сімейної підтримки, браком життєвого досвіду чи недостатньою сформованістю навичок самостійного функціонування. А саме ризики, які можуть призвести до втрати роботи, конфлікту з оточенням, фінансові борги, схильність до асоціальної поведінки. Рання реакція на труднощі дозволяє запобігти більш серйозним наслідкам, таким як бездомність, правопорушення чи повторне потрапляння в інституційні заклади [18, с. 159].

Однією з ключових функцій соціального працівника є *діагностична*, спрямована на комплексне оцінювання потреб, можливостей та проблем молодої людини. На основі отриманих висновків створюється

індивідуальний план супроводу, який враховує важливі аспекти: житловий, освітній, професійний, правовий та психологічний.

Важливе значення має також **організаційно-комунікативна функція**. Вона полягає у створенні мережі взаємодії між різними структурами підтримки, такими як центри надання соціальних послуг, освітні заклади, служби зайнятості, медичні установи та благодійні організації. Такий комплексний підхід дозволяє значно ефективніше вирішувати проблеми клієнта. Створити для молодшої людини зрозумілу та доступну систему підтримки, а не набір розрізнених послуг, у яких складно зорієнтуватися, є важливим завданням під час узгодження дій соціальних служб, освітніх установ, центрів зайнятості, органів місцевого самоврядування та громадських організацій [18, с. 138, 158].

Окреме місце в роботі займають **консультативна і підтримувальна діяльність**. Працівник допомагає молоді шляхом надання інформаційної, юридичної та психологічної допомоги. Консультації спрямовуються на розвиток правової обізнаності, формування навичок прийняття рішень, планування власного життя та відповідального ставлення до майбутнього. Підтримувальна діяльність включає емоційну підтримку, мотивацію до особистісного розвитку та допомогу у подоланні кризових ситуацій. Але, соціальний працівник не обмежується лише консультаціями, а й навчає на практиці: як скласти резюме, як підготуватися до співбесіди, як спланувати щомісячний бюджет, як орендувати житло та укласти договір, як звернутися до державних органів за належними пільгами чи соціальними гарантіями. Така робота має прикладний характер і спрямована на поступове зменшення залежності молодшої людини від сторонньої допомоги.

Корекційно-реабілітаційна функція – спрямована на зміну та вдосконалення особистісних і фізичних якостей клієнта, адаптацію його життєвих умов, а також створення сприятливого середовища для розвитку потенціалу людей з функціональними обмеженнями. Важливою складовою цієї роботи є активне залучення таких осіб до суспільного життя.

У випадку роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, цей напрям діяльності охоплює не лише поліпшення особистісних характеристик дитини та корекцію умов її життя, але й сприяння соціальному розвитку.

Соціально-педагогічна функція – передбачає комплексне використання виховного потенціалу мікросередовища, а також можливостей особистості, яка виступає активним суб'єктом виховного процесу. Його мета полягає у сприянні виявленню інтересів та потреб як окремих соціальних груп, так і індивідів у контексті різних видів діяльності, таких як спортивна, освітньо-дозвіллева, прикладна та інші. Важливим аспектом цієї функції є залучення до виховної роботи широкого спектру установ, організацій, творчих спілок та спеціалістів, що забезпечує багатогранний і ефективний процес [18, с. 158].

Охоронно-захисна функція спрямована на забезпечення соціально-правового захисту дітей, а також на відстоювання їхніх прав та інтересів. Вона базується на державних і міжнародних документах, що гарантують неповнолітнім та молоді належні їм права й належні умови для життя. Ця функція включає застосування правових норм для захисту прав і потреб особистості, сприяє впровадженню заходів державного впливу та юридичної відповідальності до тих, хто допускає пряме чи непряме порушення прав підопічних соціального педагога [18, с. 157].

Не менш важливою є **функція моніторингу**, яка охоплює спостереження за змінами у життєвій ситуації молодшої людини, оцінювання результатів підтримки і за потреби коригування індивідуального плану супроводу. Такий підхід забезпечує адаптивність допомоги відповідно до актуальних потреб клієнта.

Розвиток відповідальності самої молодшої людини є одним із пріоритетних напрямків роботи. Соціальний працівник не приймає рішень «замість», а допомагає зважити варіанти та наслідки вибору. Такий підхід сприяє формуванню внутрішньої зрілості, самоповаги та відчуття контролю

над власним життям. Показником ефективності супроводу є поступове передавання ініціативи клієнту.

Основою постінтернатного супроводу є принципи партнерства, добровільності, довіри й орієнтації на самостійність молоді людини. Соціальний працівник не замінює клієнтові родину, а допомагає розвивати самодостатність для вирішення життєвих питань та успішної адаптації до соціального середовища.

Таким чином, роль соціального працівника у процесі постінтернатного супроводу надзвичайно важлива. Саме рівень його професійної компетентності, злагодженість дій і ефективна міжвідомча координація значною мірою визначають успішність соціальної інтеграції та майбутню реалізацію молодих людей із досвідом виховання в інтернатах.

Висновки до першого розділу.

Узагальнений теоретичний аналіз проблематики соціальної підтримки у соціальній роботі засвідчує її важливе місце як інтегрального елементу системи соціального захисту, що спрямований на пом'якшення впливу складних життєвих обставин, зменшення соціальних ризиків та забезпечення умов для всебічної соціальної інтеграції особистості. Соціальна підтримка постає як цільова та багатоаспектна діяльність, яка передбачає поєднання соціальних, психологічних, педагогічних, правових і матеріальних заходів, базуючись на принципах гуманізму, адресності, добровільності, доступності, комплексності та партнерства. Дотримання цих принципів сприяє підвищенню ефективності та відповідності соціальної підтримки реальним потребам її отримувачів.

Особливий акцент у розділі зроблено на специфічних особливостях молоді з досвідом інтернатного виховання як окремої соціально вразливої групи, яка виступає ключовим об'єктом соціальної підтримки. Установлено, що це визначається відсутністю стабільної сімейної підтримки, недостатнім

життєвим досвідом і наслідками інституційного виховання. Останні часто проявляються через труднощі у процесі соціальної адаптації, низький рівень розвитку навичок самостійного життя, а також проблеми професійного самовизначення і міжособистісної взаємодії. Такі фактори значно посилюють ризик соціальної дезадаптації молодих людей після завершення їх перебування в інтернатних установах, що актуалізує необхідність організації системної і тривалої соціальної підтримки.

Аналіз наукових джерел і практичного досвіду підтверджує, що виключно одноразові заходи чи матеріальна допомога не можуть задовольнити потреби цієї категорії молоді. Соціальна підтримка повинна сприяти створенню умов для поступової інтеграції в самостійне життя, формуванню відповідального ставлення до життєвих рішень, розвитку соціальних та особистісних компетенцій, а також запобіганню негативним соціальним проявам. У цьому контексті ключової ролі набуває постінтернатний супровід як специфічна форма соціальної підтримки, що забезпечує сталість допомоги та враховує індивідуальні особливості й ресурси кожної особи.

Центральною постаттю у впровадженні постінтернатного супроводу є соціальний працівник. Його діяльність спрямована на координацію надання соціальних послуг, надання консультативної і мотиваційної допомоги, а також забезпечення ефективної комунікації між молоддю та соціальним оточенням. Соціальний працівник виконує функцію посередника між молодими людьми та системою соціальних інституцій, беручи участь у забезпеченні реалізації їхніх прав, орієнтації у доступних можливостях соціальної системи й підтримці в подоланні труднощів під час трансформації до самостійного життя. Значну вагу у його роботі має оцінювання потреб клієнта, розробка детального індивідуального плану супроводу, а також здійснення моніторингу змін у житті клієнта із подальшим коригуванням стратегії надання допомоги.

Дослідження ролі фахівця із соціальної роботи показує залежність успішності постінтернатного супроводу від рівня його професійної компетентності, дотримання етичних стандартів та орієнтації на партнерське співробітництво з молоддю. Незважаючи на те, що соціальний працівник не замінює сімейні умови, він створює умови для розвитку самостійності, впевненості у собі та здатності зануритися у відповідальне проєктування особистого майбутнього.

Соціальна підтримка молоді з досвідом інтернатного виховання в умовах постінтернатного супроводу є складним багаторівневим процесом, який поєднує принципи соціальної роботи, особливості цільової групи та професійну діяльність соціального працівника. Комплексний і системний характер такої підтримки є необхідною умовою успішної соціальної адаптації молоді, зниження соціальних ризиків і забезпечення її повноцінної інтеграції в сучасне суспільство. Отримані теоретичні висновки створюють підґрунтя для подальшого аналізу форм, методів і практичних механізмів соціальної підтримки молоді з досвідом інтернатного виховання в умовах постінтернатного супроводу.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ МОЛОДІ У ПРОЦЕСІ ЇЇ ПОСТІНТЕРНАТНОГО СУПРОВОДУ

2.1. Зміст та організація роботи соціальних служб у системі постінтернатного супроводу молоді.

Постінтернатний супровід молоді є одним із ключових напрямків соціальної роботи, який зосереджений на підтримці випускників інтернатних закладів для їхньої успішної адаптації та інтеграції в самостійне життя. Головна мета соціальних служб у цій сфері полягає у створенні сприятливих умов для соціалізації, розвитку навичок самостійності та попередження соціальної ізоляції.

Діяльність соціальних служб у системі постінтернатного супроводу базується на низці принципів, які визначають як зміст, так і підходи до надання необхідної підтримки. Одним із основних принципів є **індивідуалізація допомоги**, що передбачає врахування особистісних рис, життєвого досвіду, потреб та проблем кожного молодого індивіда. На цій основі соціальний працівник створює **індивідуальний план супроводу**, що охоплює вирішення житлових, освітніх, професійних, психологічних та соціальних завдань.

Не менш важливим є **принцип добровільної участі**: молоді люди, які мають досвід інтернатного виховання, самостійно вирішують, чи потребують вони соціальних послуг і чи хочуть долучитися до програми супроводу. Це дозволяє формувати в них почуття відповідальності за власне майбутнє та підвищує їхню мотивацію співпрацювати із соціальними службами.

Ще одним ключовим підходом є **орієнтація на самостійність**. Соціальний супровід має на меті не тільки надавати допомогу, а й формувати

здатність до самостійного життя, включаючи навички управління фінансами, пошуку роботи, ведення побуту та прийняття відповідальних рішень.

Міжвідомча взаємодія також відіграє значну роль у системі постінтернатного супроводу. Вона передбачає координацію зусиль соціальних служб із закладами освіти, центрами зайнятості, органами місцевого самоврядування, медичними установами, а також з громадськими та благодійними організаціями. Такий підхід сприяє комплексному розв'язанню проблем молоді та забезпеченню доступу до різних видів допомоги.

Однією з ключових засад є **запобігання повторній інституціоналізації**. Увага зосереджується на тому, аби не допустити повернення молоді до закритих інституційних закладів. Для цього акцент робиться на вирішенні житлових питань, пошуку роботи, здобутті освіти та розвитку соціальних навичок.

Окреме значення має **орієнтація на підхід**, заснований на правах людини. Кожна молода людина розглядається як рівноправний член суспільства із гарантованими правами на освіту, трудову діяльність, житло та доступ до якісних медичних і соціальних послуг. Робота соціальних служб у цьому напрямку спрямована на забезпечення такого рівноправного доступу й підтримки.

У підсумку можна зазначити, що діяльність соціальних служб у рамках постінтернатного супроводу ґрунтується на багатовимірному і системному підході до вирішення завдань випускників інтернатів. Виконання цих принципів сприяє їхній успішній адаптації до реалій суспільства, розкриттю потенціалу та набуттю здатності до самостійного життя.

2.2 Методи і технології соціальної роботи з молоддю з досвідом інтернатного виховання

Молодь, яка виросла в умовах інтернатних закладів, після досягнення повноліття часто стикається з численними викликами, серед яких: відсутність житла, недостатній рівень навичок для самостійного життя, ускладнення під час пошуку роботи, психологічна невпевненість і обмежений доступ до соціальних зв'язків [23, с. 372]. Для вирішення цих проблем у межах системи постінтернатного супроводу застосовуються різні форми соціальної допомоги, кожна з яких зосереджена на конкретних аспектах адаптації молодих людей.

Одна з головних форм підтримки – **соціальний супровід**, який надає комплексну підтримку в адаптації до життя поза межами інтернату. Соціальні працівники допомагають у вирішенні питань, зокрема пошуку житла, освіти, працевлаштування, оформлення документів та отримання соціальних виплат. Мета цієї форми – зменшення складнощів соціального переходу і запобігання ізоляції від суспільства.

Ключовим підходом також є **кейс-менеджмент** – інноваційна технологія соціальної роботи, спрямована на індивідуальний підхід до клієнта, координацію послуг, оптимізацію взаємодії між різними установами та фахівцями. Його використання забезпечує послідовність допомоги, підвищує її ефективність і сприяє соціальній інтеграції осіб, що опинилися в кризі [25, с. 53]. Структурована форма організації допомоги, яка включає аналіз потреб клієнта, розробку індивідуального плану підтримки, координацію взаємодії різних служб і контроль за виконанням заходів. Завдяки цьому забезпечується цілісний і скоординований процес підтримки молодих людей, уникаючи розпорошеності послуг.

Велике значення має **наставництво** – добровільна, безоплатна, регулярна діяльність, спрямована на розвиток особистісного потенціалу особи (осіб), щодо якої (яких) може здійснюватися наставництво, з

урахуванням її (їхніх) індивідуальних потреб і особливостей [8]. Модель добровільної допомоги з боку дорослого наставника, який надає молодим людям можливість отримувати життєві поради, приймати зважені рішення та знаходити підтримку у непростих ситуаціях. Такий підхід допомагає компенсувати брак позитивних соціальних контактів та вибудувати довірливі взаємини.

Суттєвою є *соціальна послуга підтриманого проживання*, що передбачає не тільки забезпечення житлом особи з числа сиріт, але й повноцінний супровід фахівців із соціальної сфери. У межах цієї послуги молодь набуває практичних навичок ведення домашнього господарства, планування бюджету й вирішення побутових питань. Це сприяє стабільності життєвих умов і розвитку навичок самостійного життя.

Денні центри та молодіжні простори відіграють важливу роль в постінтернатному супроводі молоді.

Молодіжний центр (простір) – неформальна установа, що утворюється для вирішення питань соціального становлення та розвитку молоді [13].

Центр соціальної підтримки дітей та сімей (денний центр) – заклад соціального захисту дітей та сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, що утворюється відповідно до потреб територіальної громади [12].

В них можна отримати консультації фахівців, взяти участь у тренінгах, освітніх заходах чи групових зустрічах для підтримки. Ці установи допомагають боротися із соціальною ізоляцією, розвивати комунікативні здібності та створюють безпечне середовище для особистісного зростання.

В окремих випадках застосовується *кризове та екстрене втручання* – термінове втручання в кризову ситуацію з метою негайного усунення або мінімізації наслідків такої ситуації, надання допомоги та підтримки, спрямованої на її подолання [20].

Для вирішення житлових питань дітей-сиріт та осіб з їх числа в Україні передбачено надання соціального житла. Відповідно до законодавства **соціальне житло** – жила площа, яка надається за нормами державних соціальних стандартів відповідно до законодавства за рахунок державного та/або комунального житлового фонду [7, стаття 1]. Таке житло може надаватися як на постійній, так і на тимчасовій основі, зокрема у вигляді пільгового проживання для молоді з досвідом інтернатного виховання. Забезпечення житлом дає можливість запобігти бездомності та стає основою для стабілізації життя й соціальної інтеграції молодої людини.

Не менш важливою є **юридична підтримка** – консультації стосовно оформлення документів, отримання державної допомоги чи захисту своїх прав. Цей напрямок дозволяє підвищити правову грамотність молоді та забезпечити реалізацію їх законних інтересів.

Працевлаштування та професійна орієнтація відіграє ключову роль в економічній незалежності молодих людей. Фахівці соціальних служб сприяють визначенню професійних уподобань, проходженню навчання чи перекваліфікації, а також підтримують процес пошуку роботи та створення резюме.

Психосоціальна підтримка має неабияке значення для молодої людини, яка починає самостійне життя. Така підтримка охоплює: психологічне консультування, групи підтримки та тренінги з розвитку життєвих навичок. Основною метою психосоціальної підтримки є допомога в подоланні психологічних травм, зміцненні самооцінки, формуванні емоційної стійкості та впевненості у власних можливостях.

Таким чином, різні форми соціальної підтримки в межах системи постінтернатного супроводу зосереджені на всебічному вирішенні життєвих викликів молоді з досвідом інтернатного виховання. Їхнє поєднання сприяє ефективній адаптації молодих людей до самостійного життя та допомагає їхньому успішному входженню в суспільство.

Етапи постінтернатного супроводу молоді формують комплексну систему підтримки, спрямовану на поступове залучення молодих людей з інтернатним досвідом до самостійного життя. Цей поетапний підхід дає змогу підготувати їх до нових умов, надавши підтримку під час найбільш вразливих періодів і забезпечивши основи для подальшої соціальної адаптації. У практиці соціальних служб зазвичай виділяють кілька ключових етапів такого супроводу.

Перший етап – підготовка до виходу з інтернату (до 18 років). Тут основний акцент ставиться на розвитку базових навичок для самостійного життя. Молодь бере участь у тренінгах з фінансової грамотності, управління побутом, планування бюджету, пошуку роботи та розвитку комунікаційних вмінь. Паралельно ведеться профорієнтаційна робота, допомога у виборі професії або навчального закладу. Важливо також своєчасно підготувати документи, вирішити питання з житлом і розробити індивідуальний план майбутньої підтримки. Проте на практиці в Україні цей етап часто недостатньо структурований, що створює труднощі для входження молоді в самостійне життя [15, с. 26].

Другий етап охоплює період перших 6–12 місяців після залишення інтернату. Це один із найскладніших і критичних моментів, коли молода людина вперше стикається з необхідністю прийняття важливих рішень самотужки. На цьому етапі соціальні служби надають практичну допомогу у працевлаштуванні, пошуку житла, оформленні соціальних виплат та підтримці продовження навчання. Одним із основних компонентів є психологічний супровід, який допомагає впоратися зі страхами, почуттям самотності або невпевненості в собі [15, с. 28].

Третій етап – період стабілізації, що може тривати декілька років після виходу з інтернатного закладу. Зусилля спрямовані на закріплення досягнутого: забезпечення стабільного місця проживання, постійної роботи, інтеграцію до соціального середовища та розвиток навичок відповідального ставлення до життя. Соціальні працівники надають консультаційну

підтримку, допомагають у складних ситуаціях і сприяють участі молоді в програмах професійного розвитку

Завершальний етап – завершення соціального супроводу, який настає тоді, коли молода людина досягає рівня самостійності та здатності вирішувати основні життєві питання без сторонньої допомоги. На цьому етапі оцінюються результати супроводу, аналізуються зміни й визначаються можливості для подальшого розвитку. Особлива увага приділяється формуванню впевненості молоді людини у власних силах і її спроможності повноцінно функціонувати у суспільстві [5, с. 126].

Водночас сучасна практика соціальної роботи в Україні стикається з проблемою відсутності **етапу «плавного переходу»** від інтернатного закладу до самостійного життя. Часто такі випускники залишають заклади без належної підготовки, що збільшує ризики безробіття, бездомності, соціальної ізоляції чи кризових ситуацій. Для вирішення цієї проблеми необхідно вдосконалювати програми підготовки молоді до незалежного життя, створюючи сприятливі умови для їх поступової інтеграції в суспільство та індивідуальності.

Інструменти роботи суб'єктів системи постінтернатного супроводу молоді займають ключову роль у забезпеченні якісної підтримки молодих людей, які мають досвід проживання в інтернатних закладах. Серед основних інструментів можна виділити наступні: оцінка потреб, індивідуальний план, супервізія фахівців, мультидисциплінарні команди та моніторинг результатів. Ефективність цієї діяльності визначається не лише вибором сучасних підходів і методів, але й злагодженою співпрацею між різноманітними установами та організаціями громадянського суспільства, які є суб'єктами постінтернатного супроводу молоді.

Ключовим етапом надання соціальної підтримки молоді виступає **оцінка індивідуальних потреб**, що визначає зміст і напрями подальшої роботи. З перших кроків соціальний працівник аналізує життєву ситуацію клієнта, виявляє його основні виклики, наявні ресурси та перспективи. Таке

оцінювання охоплює різноманітні аспекти життя: стан житла, рівень освіти, можливості працевлаштування, стан здоров'я, психологічне благополуччя, соціальні зв'язки та юридичні нюанси. Це дає змогу окреслити першочергові напрями допомоги й розробити індивідуальну стратегію підтримки. Для цього фахівець із соціальної роботи протягом п'яти робочих днів складає акт оцінки потреб сім'ї/особи, в якому зазначає загальну інформацію про молоду людину за місцем проживання (на момент оцінювання); її стан та потреби; стан дорослих членів сім'ї (батька, матері)/особи на момент оцінювання; фактори сім'ї та середовища; класифікація випадку та висновок оцінки потреб особи [26, с. 61].

На основі попередньої оцінки складається *індивідуальний план соціального супроводу*. Він включає конкретні цілі, завдання, заходи, строки реалізації та розподіл відповідальності. Розробка такого плану відбувається у прямій співпраці з молодою людиною, що сприяє її активній участі у прийнятті рішень та збільшує усвідомлення власної відповідальності за їх виконання. Гнучкість індивідуального плану дає змогу вносити корективи при виникненні змін у життєвих обставинах клієнта [26, с.62].

Невід'ємною складовою діяльності соціального працівника є *професійна супервізія*.

Супервізія – вид діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, спрямований на забезпечення належної якості соціальної роботи, запобігання професійним ризикам шляхом навчання соціальних працівників, наставництва та професійної підтримки на робочому місці [11].

Це свого роду експертна підтримка спеціаліста, яка включає консультування, аналіз складних ситуацій і допомогу з боку досвідчених колег або профільних супервізорів. Такі заходи не лише покращують якість послуг, а й допомагають запобігти професійному вигоранню та підвищують компетентність працівників.

Комплексна допомога молоді найчастіше залежить від співпраці спеціалістів різних напрямків, що забезпечується через

мультидисциплінарні команди – група спеціалістів, уповноважених різними суб'єктами чи надавачем соціальних послуг (психолог, лікар, юрист, педагог, реабілітолог та інші), тимчасово створена для забезпечення колегіальності рішень й узгодженості дій під час надання послуги соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. Об'єднання зусиль таких команд сприяє всебічному вирішенню проблем молодих людей і доступу до різних ресурсів [19].

Моніторинг результатів соціального супроводу є додатковим важливим інструментом цієї системи. Згідно Державного стандарту «Соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах» – це постійний чи періодичний перегляд діяльності суб'єкта, що надає соціальну послугу, який має на меті оцінку поточних результатів, виявлення труднощів, визначення проблем, надання рекомендацій для їх усунення, покращення та/або удосконалення надання соціальної послуги [19]. Метою проведення моніторингу є: встановити, чи досягнуто запланованих показників; виявити проблемні напрями діяльності, з подальшою корекцією дій; визначити поточні потреби. Під час моніторингу найчастіше використовується метод анкетування чи опитування, перевірка й аналіз документації, візуальне спостереження за процесом надання соціальних послуг, бесіда і співбесіда. Також у процесі роботи фахівець із соціальної роботи повинен використовувати методи самооцінки для самоконтролю виконання плану. Завдяки цьому підходу соціальні працівники отримують можливість оперативно реагувати на нові виклики та забезпечувати більш ефективну допомогу [26, с. 63].

Одним із ключових аспектів всебічного постінтернатного супроводу молодшої людини та ефективної взаємодії між установами та організаціями є створення **карти суб'єктів**. Термін «карта суб'єктів» не має чітко визначеного нормативного закріплення в українському законодавстві, проте активно застосовується як інструмент у соціальній сфері. Під цим поняттям зазвичай розуміють структурований опис або графічне відображення

установ, організацій та фахівців, залучених до процесу надання соціальної підтримки, а також аналіз їхніх функцій і взаємозв'язків. До основних складових цього процесу належать:

- **центри соціальних служб**, які займаються організацією соціального супроводу, надають консультації та координують діяльність різнопрофільних фахівців;
- **центри надання соціальних послуг**, що забезпечують доступ до психологічної, соціально-побутової, інформаційної та інших видів підтримки;
- **центри зайнятості**, які сприяють працевлаштуванню населення, надають підтримку у пошуку роботи, організовують професійне навчання та консультують з питань зайнятості;
- **служби у справах дітей**, відповідальні за нагляд за дотриманням прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також молоді з цих категорій;
- **молодіжні центри**, що пропонують можливості для неформальної освіти, розвитку соціальних навичок та залучення до активного громадського життя;
- **заклади освіти**, які сприяють здобуттю професійної підготовки, розвитку компетенцій і допомагають у побудові кар'єри;
- **роботодавці**, які пропонують молоді стажування, працевлаштування та професійне зростання;
- **громадські організації та благодійні фонди**, які реалізують соціальні програми, а також надають матеріальну, психологічну й освітню допомогу;
- **міжнародні організації**, що розробляють і впроваджують проекти підтримки молоді, сприяють удосконаленню соціальних послуг та обміну передовим досвідом на світовому рівні;

- **наставники**, які забезпечують індивідуальну підтримку, допомагають освоїти навички самостійного життя й виступають джерелом емоційної опори.

Таким чином, використання сучасних механізмів соціальної роботи та скоординована дія суб'єктів соціальної сфери формують комплексний підхід у ефективному постінтернатному супроводі. Це дає змогу якісно підтримувати молодь, розвивати її життєві навички та сприяти успішній інтеграції в суспільство.

2.3. Моніторинг ефективності постінтернатного супроводу та рекомендації з удосконалення соціальної підтримки молоді з досвідом інтернатного виховання в умовах постінтернатного супроводу.

Постінтернатний супровід виступає ключовим інструментом допомоги молоді, яка вийшла з інтернатної системи, у її переході до самостійного життя. Проте поточна практика надання соціальних послуг виявляє численні недоліки, серед яких недостатня системність підтримки, обмеженість ресурсів соціальних служб і слабка координація між учасниками соціальної роботи. У зв'язку з цим виникає потреба у виробленні рекомендацій, спрямованих на вдосконалення механізмів соціальної підтримки молоді цієї категорії.

Одним із головних напрямів є **удосконалення нормативно-правової бази постінтернатного супроводу**. Соціальні служби, організовуючи підготовку молоді з числа дітей-сиріт до самостійного життя, керуються комплексом нормативно-правових актів України. До них належать закони України «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт». Крім того, важливу роль відіграють підзаконні нормативні акти, ухвалені Кабінетом Міністрів України та Міністерством

соціальної політики. Ці документи визначають порядок надання соціальних послуг і врегульовують здійснення заходів із соціального супроводу для зазначених категорій молоді. До пріоритетних заходів має входити створення на державному рівні чіткої моделі супроводу, яка враховуватиме поступовий перехід молоді від виходу з інтернатного закладу до періоду стабільного самотійного життя. Важливо визначити функції кожного учасника соціальної роботи, забезпечити координацію між ними та встановити стандарти надання послуг.

Окрім цього, рекомендується ***запровадити індивідуальний план підготовки до самотійного життя*** для кожного вихованця інтернатного закладу. У чинному законодавстві України відсутнє чітке визначення посадової особи, яка відповідає за реалізацію індивідуального плану підготовки до самотійного життя. Натомість, відповідальність за соціальну адаптацію та підготовку дітей-сиріт покладається на центри соціальних служб. Виконання ж самого індивідуального плану здійснюється фахівцями соціальної роботи у співпраці з іншими суб'єктами. Цей план має включати заходи з отримання освіти, працевлаштування, забезпечення житлом, розвиток життєвих навичок та формування соціальних зв'язків.

Тому доцільним кроком є нормативне закріплення відповідальної особи, наприклад, кейс-менеджера, яка координуватиме розробку та реалізацію індивідуального плану. Це сприятиме підвищенню рівня персональної відповідальності за результати соціального супроводу, забезпечить узгодженість у наданні послуг і посилить міжвідомчу співпрацю. Розробка індивідуального плану обов'язкового повинна здійснюватися спільно із молододою людиною.

У європейських країнах дедалі помітнішою стає практика продовження державної підтримки молоді, яка виховувалася в інтернатах, і після досягнення нею повноліття. Наприклад, у Великій Британії, Фінляндії, Норвегії та Польщі така допомога надається до 25 років, у Чехії – до 26 років, а в Угорщині за певних умов – навіть до 30 років. Це свідчить про прагнення

європейських систем створити умови для плавного переходу молодих людей до самостійного життя [4, с. 8].

Для підвищення ефективності взаємодії необхідно розробити та запровадити дієвий механізм координації діяльності суб'єктів, які беруть участь у підготовці молоді до самостійного життя. Цей механізм має включати чіткий розподіл ролей і відповідальності між усіма учасниками, визначення координатора або відповідальної особи, організацію системного обміну інформацією та узгодження дій на всіх етапах реалізації індивідуального плану. Такий підхід забезпечить вищу ефективність соціального супроводу та створить умови для комплексної підтримки молоді під час переходу до самостійного життя.

Суттєвим кроком у підтримці стане **розвиток програм наставництва**, підтриманого проживання та надання соціального житла у кожній громаді. Адже існуючі програми наразі діють тільки в обласних центрах. Ці ініціативи сприятимуть набуттю важливих навичок самостійного життя і забезпечать безпечний простір для адаптації після закінчення виховання в інтернаті.

Поряд із цим слід зміцнювати професійну підготовку та компетентність фахівців соціальної сфери через проведення спеціалізованих тренінгів, супервізії і впровадження сучасних методик роботи.

Ключовою складовою модернізації системи є **регулярний моніторинг результативності** постінтернатного супроводу випускника інституційного догляду. Ефективність послуг можна оцінювати за показниками працевлаштування, забезпечення житлом, продовження освіти, рівня соціальної адаптації й успішного формування стійких соціальних зв'язків.

Моніторинг передбачає кілька етапів, включаючи збір інформації про результати роботи, аналіз отриманих даних і коригування діючих програм. Основними інструментами можуть бути звіти соціальних працівників, опитування молоді, аналіз статистики та експертні оцінки.

Отже, для покращення системи соціальної підтримки молоді, яка має досвід інтернатного виховання, необхідно впроваджувати комплексні зміни

на нормативному, організаційному, кадровому та практичному рівнях. Створення чіткої моделі постінтернатного супроводу, розширення програм допомоги та регулярний моніторинг їхньої ефективності відіграватимуть ключову роль у підвищенні якості соціальних послуг і сприятимуть успішній адаптації молоді до самостійного життя.

Одним із ключових напрямів підвищення ефективності постінтернатного супроводу молоді, яка має досвід перебування в інтернатних закладах, є **удосконалення організаційного функціонування соціальних служб**. На цьому рівні слід особливу увагу приділити впровадженню дієвих механізмів координації між фахівцями різних профілів та установами, розробленню новаторських підходів до соціальної підтримки й зміцненню співпраці між суб'єктами, залученими до системи соціальної роботи.

Серед пріоритетних ініціатив варто виокремити **формування мультидисциплінарних команд**. Робота з молоддю, яка виховувалася в інтернатних закладах, потребує інтегрованого підходу, адже її потреби охоплюють широкий спектр життєвих сфер – соціальної, психологічної, освітньої, правової та економічної. До складу таких команд мають входити різнопрофільні фахівці, зокрема: соціальні працівники, психологи, юристи, педагоги, представники центрів зайнятості та органів місцевого самоврядування. Злагоджена співпраця цих спеціалістів сприятиме наданню цілісної підтримки молодим людям і пришвидшенню вирішення комплексних задач.

Ще один важливий аспект покращення постінтернатного супроводу – **розширення практики програм підтриманого проживання**. Цей формат передбачає надання вихованцям інтернатних закладів тимчасового житла разом із професійною підтримкою фахівців, спрямованою на розвиток навичок самостійного життя. Завдяки цій програмі діти та молодь отримують можливість навчитися раціональному плануванню бюджету, веденню побуту, прийняттю виважених рішень і відповідальному ставленню до

власного майбутнього. Запровадження та масштабування таких форм підтримки сприяє гармонійному переходу від умов інституційного виховання до життя в суспільстві як самостійних громадян. Одним із таких позитивних прикладів можуть бути будинки «Спільнота-Рідні» м. Львів [2] та БФ «Майбутнє сиріт» с. Петриків, Тернопільський район [28].

Не менш значущим інструментом у цьому контексті є *наставництво*, яке набуває дедалі більшого поширення як ефективний метод соціальної допомоги. Наставництво включає добровільну участь дорослих спеціально навчених людей, які готові супроводжувати молодь у процесі адаптації. Наставники допомагають у прийнятті рішень, діляться власним життєвим досвідом і виступають неформальними консультантами у складних ситуаціях. Для молоді з досвідом інституційного проживання така підтримка є неоціненною: наставники можуть забезпечити емоційну стабільність, бути взірцем для наслідування і джерелом мотивації під час переходу до самостійного життя.

У науковому плані наставництво як форма і технологія соціально-педагогічної діяльності представлена слабо, однак вона широко використовується на практиці, тому і отримала позитивний резонанс.

Наявність «свого» дорослого, який би супроводжував дитину-сироту у закладі інтернатного типу і під час його професійного навчання чи працевлаштування є важливим моментом підготовки до самостійного життя [3, с. 2-3].

Ключовими фігурами у процесі організації наставництва виступають наставник, дитина-сирота та центр соціальних служб по місцю знаходженню дитини [1, с. 30].

З соціально-педагогічної точки зору наставництво поєднує у собі два виміри:

- *відносини* – емоційно насичений, довірливий, відносно стабільний контакт дитини зі значущим дорослим;

- **діяльність** – цілеспрямовану педагогічно організовану взаємодію, в межах якої дитина здобуває практичний досвід, навчається планувати майбутнє, користуватися ресурсами громади, відстоювати власні права [24, с. 17].

Перехід на технологічний рівень сприяє зниженню впливу суб'єктивних факторів, забезпечуючи стабільність та послідовність у досягненні позитивних результатів для дитини, незалежно від регіону чи закладу, де впроваджується програма наставництва.

Важливо зазначити, що основою цієї технології є наявність повного циклу супроводу, який законодавчо закріплений в Україні та базується на кращих міжнародних практиках. Він включає чотири основні обов'язкові етапи, серед яких:

- **Інформаційно-відбірковий етап:** проведення жорсткого скринінгу кандидатів (психологічне тестування, перевірка на відсутність судимості, оцінка мотивації).
- **Навчальний етап:** проходження спеціалізованого курсу підготовки, де майбутні наставники засвоюють навички взаємодії з дітьми, що мають травматичний досвід.
- **Етап взаємодобору («matching»):** створення пари «наставник-дитина» не випадковим чином, а на основі рекомендацій психолога та спільних інтересів.
- **Етап супроводу:** активна взаємодія під наглядом фахівців центру соціальних служб [8, розділ II].

Ще одним важливим аспектом в організації послуги наставництва є впровадження супервізії, яка передбачає професійну підтримку наставника з боку координатора програми або психолога. Цей механізм сприяє запобіганню емоційного вигорання, ефективному вирішенню складних і конфліктних ситуацій, а також забезпечує дотримання належних меж у взаємодії з дитиною. Завдяки такій професійній підтримці ця форма роботи набуває більшої безпечності та стабільності [24, с. 19].

Особливу роль у вдосконаленні системи соціальної допомоги відіграє *впровадження міжвідомчих протоколів взаємодії між організаціями та установами*. Чітко розроблені регламенти співробітництва між соціальними службами, освітніми закладами, медичними установами, службами у справах дітей, центрами зайнятості та громадськими організаціями дозволяють оптимізувати робочі процеси. Це сприяє ліквідації дублювання функцій, забезпеченню оперативного обміну інформацією та поліпшенню якості надання соціальних послуг.

Отже, модернізація організаційно-управлінської складової системи постінтернатного супроводу повинна передбачати укріплення міжвідомчого співробітництва, упровадження сучасних моделей соціальної підтримки та посилення командної роботи. Успішна реалізація зазначених заходів здатна значно покращити якість соціального супроводу та створити передумови для успішної інтеграції молоді

Для забезпечення ефективності постінтернатного супроводу молоді, яка має досвід інтернатного виховання, одним із ключових елементів є якісна спеціалізована кадрова підготовка фахівців із соціальної роботи. «Згідно з Положенням про організацію та проведення підвищення кваліфікації фахівців із соціальної роботи центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, основною метою такого підвищення кваліфікації фахівців (далі – спеціалістів) є забезпечення належного рівня професійної компетентності працівника відповідно до займаної посади або тієї, на яку він претендує, а також формування ефективного кадрового резерву, зокрема підготовка тренерів для здійснення навчання фахівців у регіонах» [21].

Рівень практичних вмінь та навичок соціальних працівників та психологів значно впливає на рівень наданих послуг, здатність оперативно виявляти проблеми молоді та знаходити дієві рішення. Тому покращення кадрового потенціалу соціальних служб є важливою складовою вдосконалення системи підтримки.

Такою системою підтримки повинна бути розроблена програма навчання, яка має включати знання про специфіку соціалізації цієї категорії осіб, характерні труднощі адаптації до самостійного життя, механізми постінтернатного супроводу та методи ефективної соціальної допомоги.

Невід'ємною частиною професійної підтримки фахівців соціальної сфери є *впровадження супервізії*. Вона передбачає проведення регулярних консультацій та аналіз складних випадків. Така практика допомагає підвищити якість професійних рішень, краще розуміти виклики у роботі з клієнтами та знизити професійне вигорання.

Окрему увагу слід приділити навчанню фахівців соціальної сфери *принципам травмо-орієнтованого підходу*. Адже, молодь із досвідом інтернатного виховання часто має психологічні травми, спричинені втратою сім'ї, емоційною ізоляцією або труднощами минулого.

Травмо-орієнтований підхід – це принцип роботи, що ґрунтується на п'яти ключових складових:

- *безпека* – дотримання фізичної, емоційної, соціальної та цифрової безпеки;
- *довіра й прозорість* – чіткі правила, чесна комунікація, передбачуваність дій;
- *вибір і контроль* – можливість ухвалювати рішення щодо власної участі, меж та способів взаємодії;
- *співпраця й взаємоповага* – участь як партнерство, а не підпорядкування;
- *підсилення* – фокус на сильних сторонах, досвіді стійкості та розвитку, а не на вразливості [30, с. 24].

Даний підхід базується на глибокому розумінні того, як дитячі травми впливають на поведінку людини і акцентує увагу на створенні безпечної атмосфери для роботи, що включає методи підтримки, які не поглиблюють травматичний досвід клієнта.

Ще одним пріоритетом є ***розвиток міждисциплінарних компетенцій у соціальних працівників***. Адже робота з молоддю в межах постінтернатного супроводу вимагає знань не лише з соціальної роботи, а й у сферах психології, права, педагогіки, працевлаштування та соціального захисту. Наявність таких навичок дає змогу спеціалістам ефективно співпрацювати з представниками державних та недержавних організацій та забезпечувати комплексний підхід до вирішення проблем молоді в кризових ситуаціях.

Таким чином, підвищення професійності кадрів у системі постінтернатного супроводу передбачає вдосконалення спеціалізованої підготовки, запровадження супервізії, освоєння травмо-орієнтованих практик і розвиток міждисциплінарних компетенцій. Усе це сприятиме не лише покращенню якості надання соціальних послуг, а й забезпеченню ефективної підтримки молоді з непростим життєвим досвідом.

На практичному рівні постінтернатний супровід передбачає застосування методів, які орієнтовані на специфічні потреби цієї молоді, сприяють розвитку їхньої самостійності, формують активну життєву позицію для полегшення процесу інтеграції у суспільство.

Одним з ключових напрямів соціальної роботи має бути ***залучення молодих людей із досвідом інтернатного виховання до створення та реалізації програми підтримки***. Цей підхід допомагає врахувати реальні потреби цільової групи, підвищити результативність соціальних послуг і водночас сприяє розвитку відповідальності та активної участі молоді. Їх залучення до процесу прийняття рішень відповідає стандартам прав людини та принципу суб'єктності клієнта у сфері соціальної роботи.

Діти й молодь із життєвим досвідом – це ті, які зазнають або зазнали впливу життєвих обставин чи рішень, що визначили або впливають на умови їхнього життя, розвитку, добробуту та реалізації прав [30, с. 4].

Важливо враховувати думку дітей і молоді з життєвим досвідом, коли рішення, політики, програми чи послуги створюються разом із тими, кого вони безпосередньо стосуються, – вони стають точними, ефективними та

більш сталими. Діти й молодь із життєвим досвідом бачать, як політики, ініціативи та проєкти діють у реальному житті. Їх спостереження допомагають зрозуміти, які рішення працюють, а які створюють бар'єри або залишають деякі потреби поза увагою. Участь молоді дає змогу поєднати управлінське бачення з практичним досвідом та отримати рішення, засновані на фактах, а не припущеннях [30, с. 5].

Адже залучення дітей і молоді з життєвим досвідом до ухвалення рішень є складовою виконання міжнародних та національних зобов'язань України, зокрема таких документів:

- Конвенція ООН про права дитини, стаття 12;
- Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, стаття 29;
- Загальна декларація прав людини, статті 21 і 27;
- Європейська хартія участі молоді в місцевому та регіональному житті;
- Конституція України, стаття 38;
- Закон України «Про охорону дитинства», стаття 9;
- Закон України «Про основні засади молодіжної політики».

Експертка у сфері захисту дітей Дар'я Касьянова говорить, що *«для дітей і молоді, які мають досвід втрати сім'ї та життя в інтернатних закладах, право на участь в ухваленні рішень має особливе значення: їхня участь змінює не лише окремі рішення, а й трансформує саму систему. Коли ми системно залучаємо цих дітей і молодих людей, ми створюємо політику не про них, а разом із ними. І саме ми, дорослі, відповідальні за те, щоб створювати умови для реалізації цього права – тоді послуги стають по-справжньому релевантними, а втручання – ефективними»* [30, с. 6].

Залучаючи дітей і молодь із життєвим досвідом до ухвалення рішень, важливо пам'ятати: їхній досвід може містити епізоди нехтування, дискримінації, втрати, насильства чи інших травматичних подій. Для багатьох ці події мають тривалий вплив – на емоційний стан, сприйняття себе

та довіру до оточення, навіть якщо зовні людина здається «адаптованою» або «успішною».

Дієвим також є застосування **принципу рівний-рівному (peer-to-peer)**. Коли молодь з подібним життєвим досвідом надає взаємну підтримку, ділиться практичними знаннями, тим самим зміцнюючи довіру та зменшуючи соціальну ізоляцію. Інформація і поради від людей, які успішно адаптувалися до самотійного життя, сприймаються легше, що позитивно впливає на ефективність усієї системи підтримки. Прикладом практичності такого принципу є досвід команди ТОВФ «Майбутнє сиріт» [27].

Не менш важливим є **розвиток програм з формування економічної самотійності молоді**. Вони охоплюють навчання фінансовій грамотності, допомогу у працевлаштуванні, професійну орієнтацію, набуття підприємницьких навичок і стажування. Така підтримка спрямована на подолання фінансової залежності, створення стабільного джерела доходу і забезпечення матеріальної незалежності молодих людей, що зменшує ризик їх соціальної вразливості.

Особливу роль в процесі постінтернатного супроводу відіграє **наставництво як форма персоналізованої допомоги**. Фахівець соціальної роботи має організовувати регулярні зустрічі наставника з підопічним, супроводжувати їх у вирішенні життєвих труднощів, а також залучати до культурно-просвітницьких заходів. Цей формат допомагає практично компенсувати дефіцит соціальних контактів, зміцнює довірливі стосунки і допомагає молоді почуватися більш захищеною.

Загалом практичні підходи до вдосконалення постінтернатного супроводу мають зосереджуватися на залученні самих молодих людей до вирішення актуальних питань, розвитку громадської взаємодії й кооперації, економічному зміцненні їхньої незалежності та наданні адресної підтримки. Комплексне впровадження цих стратегій забезпечує більш високий рівень соціальної роботи та сприяє успішній інтеграції молоді у самотійне життя.

Висновки до другого розділу

З'ясовано, що для успішної адаптації випускників інтернатних закладів є довготривала підтримка після виходу з закладу. В українській практиці недостатньо розвинений етап поступового переходу від інституційного догляду до самотійного життя. Адже, саме цей період є найбільш вразливим, і підлітки часто залишають інтернатний заклад без сформованих життєвих навичок, підтримуючого соціального середовища та чіткого індивідуального плану подальших дій. Усе це породжує невпевненість у собі та часте потрапляння у складні життєві обставини. Тому на нашу думку, українська модель супроводу потребує суттєвого посилення етапів постінтернатного супроводу, а саме в напрямку довготривалої підтримки молоді до віку 25 років.

Основними формами соціальної підтримки, які найкраще спрацюють в постінтернатному супроводі молоді – соціальний супровід, наставництво, кейс-менеджмент, психологічна допомога, проживання з підтримкою, денні та молодіжні простори, профорієнтація та навчання фінансової грамотності. Такі речі поступово вчать молодь самотійності й допомагають легше пристосуватися в доросле життя. Тож для ефективної допомоги випускникам інтернатних закладів може бути використана карта суб'єктів, щоб налагодити чітку роботу соціальних служб, служб у справах дітей, медичних і освітніх закладів, роботодавців, неурядових організацій, наставництва. А також, щоб запобігти емоційному вигоранню фахівців треба системно впроваджувати обов'язкову супервізію і підвищення кваліфікації. Участь наставника(-ці) в мультидисциплінарній команді компенсує дефіцит підтримуючих соціальних зв'язків і формує практичну готовність підлітка до незалежного життя.

Практика громадських та благодійних організацій доводить, що залучення випускників інтернатних закладів до планування соціальних програм за принципом «рівний – рівному» підвищує якість надання послуг та їх залученість. Тобто, підтримку надають ті, хто сам пройшов подібний шлях.

І тоді соціальна допомога стає набагато ефективнішою. Тому фахівцям соціальної сфери потрібно навчитися спілкуватися молоддю з травмованим минулим не тільки знаючи теорію, а й вміти побудувати довіру – інакше підтримка буде марною. Це допомагає краще розуміти потреби молоді й будувати щирі стосунки під час допомоги. Тому спеціалістів слід регулярно тренувати і проводити для них супервізії. Так вони можуть професійно зростати, а вихованці самі впливатимуть на своє майбутнє.

Таким чином, система постінтернатного супроводу потребує удосконалення на нормативному, організаційному та кадровому рівнях.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження засвідчили досягнення його мети, розв'язання поставлених завдань і стали підставою для таких *висновків*:

Аналіз проблеми соціальної підтримки молоді з досвідом інтернатного виховання показав, що попри багаторічні спроби держави та громадських організацій вирішити її, вона залишається актуальною і сьогодні. Перехід від інституційного середовища до самостійного життя є складним життєвим етапом, який вимагає психологічної готовності, відповідних соціальних навичок, побутової самостійності, правової та економічної обізнаності і наявності середовища в якому буде розвиватися особистість. Тривале перебування в інтернатному закладі позбавляє підлітків досвіду самостійного прийняття рішень, відповідальності та соціальних зв'язків. Тому постінтернатний супровід ми розглядаємо, як важливу умову успішного входження молоді в суспільство.

Встановлено, що соціальна підтримка молоді з досвідом інтернатного виховання є процесом, який поєднує в собі такі аспекти, як: соціальні, психологічні, педагогічні, правові та інформаційні. Їх суть полягає в створенні умов для відновлення та розвитку здатності молоді вирішувати власні життєві питання, а не лише у реагуванні на складні життєві обставини.

Також, хочемо зазначити, що важливими для цієї категорії молоді є принципи добровільності, конфіденційності, доступності, комплексності та партнерства. Саме застосування цих принципів дозволяють перейти від моделі «вирішувати за людину» до моделі «вирішуємо і підтримуємо разом із людиною».

Виявлено, що діти та молодь з досвідом інтернатного виховання є соціально вразливою групою. Така вразливість не обмежується тільки відсутністю піклування рідних або житловими проблемами. Вона має ширше розуміння, яке пов'язане з браком досвіду проживання у сім'ї, що призвело до наслідків таких як: брак індивідуальної уваги та підходу до особистості; недостатньо сформовані навички самостійності; труднощі у побудові довіри; невпевненість у собі; страх перед відповідальністю та обмежене розуміння власних прав. Також встановлено, що після виходу з інтернатного закладу молоді люди часто опиняються в ситуаціях, до яких їх не підготували. Йдеться про звичайні речі повсякденного життя як: розпоряджатися бюджетом, знайти житло, оформити документи, обрати професію, спілкуватися з іншими людьми, вирішувати конфлікти та приймати самостійні рішення. Усе це впливає на їх подальше життя і може створювати труднощі на тривалий час.

Доведено, що важливу роль у соціальній підтримці означеної категорії молоді відіграє фахівець із соціальної роботи, який у системі взаємодії між інституціями виступає координатором, посередником, захисником прав, мотиватором і провідником молоді людини. Його діяльність охоплює низку активностей, а саме: оцінку потреб, розробку індивідуального плану супроводу, допомогу у вирішенні житлових, освітніх, професійних, правових і психологічних питань, а також аналіз змін у житті молоді людини. При цьому, фахівець із соціальної роботи не повинен замінити молоді людину в її відповідальності за власне життя. А навпаки, ефективність постінтернатного супроводу залежить від того наскільки поступово передали ініціативу

вирішень питань молодій людині. Таким чином, формуючи її впевненість, самостійність і здатність діяти без зовнішньої опіки.

З'ясовано, що соціальна підтримка повинна бути поетапною та систематичною. Вона починається ще до моменту виходу дитини із інтернатного закладу та продовжуватися у перші 6-12 місяців самостійного життя. Завершення підтримки відбувається тоді, коли соціальний працівник бачить і фіксує, що молода людина здатна самостійно вирішувати основні життєві питання. Ідея «плавного переходу» є особливо важливою, оскільки її відсутність є причиною різкого соціального зриву молоді після виходу із закладу опіки.

Обґрунтовано, що ефективними формами соціальної підтримки є: соціальний супровід, кейс-менеджмент, наставництво, підтримане проживання, робота денних центрів і молодіжних просторів, кризове втручання, допомога у працевлаштуванні, професійна орієнтація та психосоціальна підтримка. Наголошено, що дуже важливо не ізолювати ці форми одна від одної, адже, їх ефективність проявляється саме у взаємодії: житло без психологічної підтримки не гарантує стабільності; навіть якщо молода людина працевлаштована, то без навичок управління грошима вона не зможе стати повністю фінансово самостійною; консультація без супроводу не приводить до реального позитивного результату. Тому постінтернатна підтримка має бути комплексною та практично спрямованою. Крім того, важливо впроваджувати послугу з організації наставництва як доповнюючого механізму підтримки дітей з досвідом інтернатного виховання. Наставник не контролює і не нав'язує рішень, а допомагає розібратися в ситуації, вчить самостійно думати і розуміти наслідки своїх рішень. Наставництво посилює людський ресурс, дає відчуття прийняття та емоційної опори.

Не менш важливими є основні інструменти, які використовує соціальний працівник у своїй діяльності. Серед них – оцінка потреб, складання індивідуального плану, супервізія фахівців, робота в команді різних спеціалістів, а також відстеження результатів роботи і визначення всіх

учасників процесу допомоги. Це дає змогу зробити висновок, що постінтернатний супровід буде ефективним лише тоді, коли між усіма залученими сторонами є чіткий розподіл обов'язків. До таких сторін належать соціальні служби, служби у справах дітей, центри соціальних послуг, заклади освіти, центри зайнятості, роботодавці, громадські організації, благодійні фонди, міжнародні партнери та наставники.

Окрему увагу слід приділити навчанню фахівців та регулярній супервізії. Також важливо залучати саму молодь до розробки програм за принципом «рівний – рівному», розвивати фінансову обізнаність і створити умови для набуття життєвих навичок у безпечному середовищі.

Для підготовки до самостійного життя такій молоді треба об'єднувати супровід і поступовий перехід до повної незалежності. Ефективність залежатиме від того, наскільки молода людина зможе навчитися приймати рішення, діяти самостійно, користуватися своїми правами, будувати взаємини з іншими, забезпечувати себе та почуватися впевнено.

Рекомендуємо: запровадити індивідуальний план підготовки до самостійного життя для кожного вихованця інтернатного закладу. Цей план має включати заходи з отримання освіти, працевлаштування, забезпечення житлом, розвиток життєвих навичок та формування соціальних зв'язків; нормативно закріпити відповідальних осіб, наприклад, кейс-менеджера, який координуватиме розробку та реалізацію індивідуального плану; чіткий розподіл ролей і відповідальності між усіма учасниками процесу постінтернатного супроводу; продовжувати розвивати програму наставництва, підтриманого проживання та надання соціального житла у кожній громаді; зміцнювати професійну підготовку та компетентність фахівців соціальної сфери через проведення спеціалізованих тренінгів, супервізії і впровадження сучасних методик роботи.

Постінтернатний супровід є необхідним напрямком соціальної роботи в Україні. Він обов'язково має поєднувати професійність, міжвідомчу взаємодію, індивідуальний підхід і людську підтримку. Лише за таких умов

молодь, яка вийшла з інтернатних закладів зможе поступово будувати гідне та самостійне життя і бути соціально включеною, а не просто «виживати» після інституції.

Мету дослідження досягнуто, поставлені завдання виконано.

У перспективі вважаємо за необхідне дослідити закордонний досвід соціальної підтримки молоді з досвідом інтернатного виховання та можливості імплементації його кращих зразків в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаховська Н. С. Наставництво як форма захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / Н.С. Адаховська. Часопис цивілістики. 2017. Вип. 27. С. 28-31.
2. Благодійний фонд «Рідні». URL: https://ridni.org.ua/spilnota_n546/?v=5269f4d75f5b
3. Бондаренко З. П. Наставництво в Україні як технологія супроводу дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківства. *Провідна роль освітнього досвіду в становленні особистості*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ: ДНУ ім. О. Гончара, 2015. С. 5.
4. Вісник «Права дітей» – періодичне видання, яке видають Представництво благодійної організації «Кожній дитині» в Україні та Молодіжний інноваційний центр «Медіа-М». 2010 (10) 22 с.
5. Віщукаєва К.М. Соціальний супровід клієнта: навч. посібн. Одеса: видавництво Букаєв Вадим Вікторович, 2017. 322 с.
6. Воронич Ю. В. Державна сімейна політика у вирішенні проблеми соціального сирітства. Київ. 2015. с.80
7. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов для соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. №2342-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 6, ст.147. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>
8. Закон України «Про наставництво» від 18 грудня 2025 р. № 4744-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2026, № 12, ст.32. 2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4744-20#Text>
9. Закон України «Про охорону дитинства» від 21 квітня 2001 р. №2402-III // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, №30, ст.142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

10. Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 р. №2671-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, №18, ст.73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

11. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. №2558-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 42, ст.213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/29407>

12. Кабінет Міністрів України «Про затвердження Примірного положення про центр соціальної підтримки дітей та сімей» постанова від 16 листопада 2016 р. №834. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/834-2016-%D0%BF/ed20161116#Text>

13. Кабінет Міністрів України «Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі» постанова від 20 грудня 2017 р. №1014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017-%D0%BF#Text>

14. Кальченко Л.В. Соціальне сирітство як суспільне явище: поняття і причини виникнення. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 19 (254), Ч. II, 2012. С. 160-170. URL: https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5187/vlup_2012_19%282%2922.pdf?sequence=1&isAllowed=y

15. Коцур І.В. Технологія соціального супроводу випускників інтернатних закладів: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр / І.В. Коцур; наук. Керівник О.В. Гончаренко. Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка. Суми, 2021. 63 с. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8ef94940-3796-4ceb-8add-a26eabbe25bc/content>

16. Крупська Д., Миколук С. Поняття сирітства та основні підходи щодо його визначення // *Інновації в освіті: перспективи розвитку: матеріали І Міжнародної наук.-практ. конф.*, м. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 266-269. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/00146ce6-8102-4f32-bf8b-45d3bbaf625a/content>

17. Лугова В. М. Соціальне сирітство в Україні як соціально-психологічна і правова проблема. // *Соціально-правові аспекти захисту прав дітей: матер. наук.-практ. конф.*, м. Харків. 26 трав. 2022 р.: тези допов. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2022. С. 56-61

18. Манохіна І.В. Соціально-педагогічна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування: навч. посіб. Дніпро: Дніпропетр. ун-т ім. Альфреда Нобеля. 2012. 276 с.

19. Міністерство соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах» наказ від 31.03.2016 № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16#Text>

20. Міністерство соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги кризового та екстреного втручання» наказ від 01.07.2016 №716. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-16#Text>

21. Міністерство соціальної політики України «Про затвердження Положення про організацію та проведення підвищення кваліфікації фахівців із соціальної роботи центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді»: наказ від 08.01.2014 № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001739-14#Text>

22. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України «Про соціальну підтримку». URL: <https://www.msp.gov.ua/otrymuvacham-soc-pidtrymky/pro-sotsialnu-pidtrymku>

23. Пєша І.В., Сопівник І.В., Галайдюк В.В., Кошук О.Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю. Навчальний посібник. Київ: Компрінт, 2023. 449 с.

24. Повх Н. В., Козак М.Я. (керівник). Наставництво як форма роботи із дітьми в умовах війни – Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2025. 122 с.

25. Романовська Л.І., Новак М.В. Використання кейс-менеджменту в процесі консультування вразливих категорій населення. 2025. С. 52-56. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/swp/article/view/307/297>
26. Савицька А.Ю., Сейко Н.А. Застосування ведення випадку в соціальній роботі. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі*: матеріали IV Всеукраїнської наук.-практ. конф. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. С. 60-63. URL: https://old.zp.edu.ua/uploads/dept_s&r/2022/conf/2.1/Materialy_SiOuSKD-4.pdf#page=60
27. ТОВФ «Майбутнє сиріт». Соціальна програма «На порозі самостійного життя». URL: <https://www.майбутнєсиріт.укр/content/naporozi/news/20260316/>
28. ТОВФ «Майбутнє сиріт». Соціальний проєкт «Ресурсний Центр для сиріт». URL: <https://майбутнєсиріт.укр/content/rescentr/>
29. Шиделко А.В. Сирітство в Україні: психологічні особливості біологічних і соціальних дітей-сиріт. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія психологічна). № 2 (2018). С. 165-173. URL: <http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/psychology/article/view/69/66>.
30. Як залучати дітей і молодь із життєвим досвідом до ухвалення рішень, що їх стосуються: електронний посібник. Київ: Офіс «ДійМО» при Мінсоцполітики, ГС «Українська мережа за права дитини», 2026. 63 с. URL: <https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2026/02/1.-YAk-zaluchaty-ditej-ta-molod-do-uchasti-v-uhvalenni-rishen-onlajn-posibnyk.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про соціальні послуги
(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 18, ст.73)
(ВИТЯГ, [10])

Цей Закон визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Розділ І
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 3. Основні принципи надання соціальних послуг

1. Надання соціальних послуг здійснюється на принципах:
 - 1) дотримання прав людини, прав дитини та прав осіб з інвалідністю;
 - 2) гуманізму;
 - 3) забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
 - 4) поваги до честі та гідності;
 - 5) толерантності;
 - 6) законності;
 - 7) соціальної справедливості;
 - 8) доступності та відкритості;
 - 9) неупередженості та безпечності;
 - 10) добровільності;
 - 11) індивідуального підходу;
 - 12) комплексності;
 - 13) конфіденційності;
 - 14) максимальної ефективності та прозорості використання надавачами соціальних послуг бюджетних та інших коштів;
 - 15) забезпечення високого рівня якості соціальних послуг.

Додаток Б

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про охорону дитинства
(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст.142)
(ВИТЯГ, [9])

Цей Закон визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави, і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини.

Розділ І
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

дитина-сирота - дитина, в якій померли чи загинули батьки;

діти, позбавлені батьківського піклування, - діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України або в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та безпритульні діти.

Додаток В

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 6, ст.147)

(ВИТЯГ, [7])

Цей Закон визначає правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, і є складовою частиною законодавства про охорону дитинства.

{Прембула із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 230-V від 05.10.2006](#)}

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

дитина-сирота - дитина, в якій померли чи загинули батьки;

діти, позбавлені батьківського піклування, - діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України, в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та безпритульні діти;

{Абзац третій статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законами [№ 5290-VI від 18.09.2012](#), [№ 766-VIII від 10.11.2015](#), [№ 936-VIII від 26.01.2016](#), [№ 2462-VIII від 19.06.2018](#)}

статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, - визначене відповідно до законодавства становище дитини, яке надає їй право на повне державне забезпечення і отримання передбачених законодавством пільг та яке підтверджується комплектом документів, що засвідчують обставини, через які дитина не має батьківського піклування;

особи із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, - особи віком від 18 до 23 років, у яких у віці до 18 років померли або загинули батьки, та особи, які були віднесені до дітей, позбавлених батьківського піклування.

Додаток Г

ЗАКОН УКРАЇНИ **Про наставництво** **(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2026, № 12, ст.32)** **(ВИТЯГ, [8])**

Цей Закон визначає правові та організаційні засади державної політики у сфері наставництва.

Розділ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:
 - 1) договір про наставництво - договір, що визначає умови, строки, права, обов'язки та відповідальність суб'єктів у сфері наставництва, який укладається у письмовій формі;
 - 2) індивідуальне наставництво - форма наставництва, що здійснюється одним наставником стосовно особи (осіб), щодо якої (яких) може здійснюватися наставництво;
 - 3) корпоративне наставництво - форма наставництва, що здійснюється юридичною особою незалежно від організаційно-правової форми (далі - юридична особа, яка здійснює корпоративне наставництво) стосовно особи (осіб), щодо якої (яких) може здійснюватися наставництво, з метою надання соціальної, освітньої та професійної підтримки;
 - 4) наставник - дієздатна особа, яка має громадянство України, постійно проживає на території України та здійснює наставництво, спрямоване на розвиток особистісного потенціалу особи (осіб), щодо якої (яких) може здійснюватися наставництво;
 - 5) наставництво - добровільна, безоплатна, регулярна діяльність, спрямована на розвиток особистісного потенціалу особи (осіб), щодо якої (яких) може здійснюватися наставництво, з урахуванням її (їхніх) індивідуальних потреб і особливостей;
 - 6) організація наставництва - соціальна послуга, що надається з метою забезпечення професійного, безпечного та ефективного здійснення наставництва;
 - 7) супервізія наставників - комплекс заходів з надання професійної підтримки та допомоги наставникам, спрямованих на подолання труднощів, з якими наставники стикаються під час здійснення наставництва, а також на забезпечення ефективності їхньої діяльності та дотримання етичних стандартів.